

Prema istraživanju Međunarodnog savjeta za muzeje (ICOM-a) iz svibnja 2020. godine, zbog globalne pandemije uzrokovane virusom COVID-19, oko 95% svih muzeja širom svijeta bilo je zatvoreno. Sagledavajući globalne ekonomske posljedice pandemije i širi društveni kontekst, razvidna je višestruka, izravna ili neizravna pogođenost pandemijom svake galerijske ili muzejske institucije.

Pad broja novozaraženih od koronavirusa u 2020. godini omogućio je muzejskim institucijama u najvećim europskim kulturnim centrima – Parizu, Londonu i Rimu – da početkom ljeta otvore vrata posjetiteljima. S ponovnim rastom broja zaraženih muzeji su ponovno zatvoreni na jesen, kada su uvedene nove mjere, bez obzira na raniju primjenu epidemioloških mjera (maske, distanca).

Na krizu koja je neočekivano pogodila čitav svijet i sve segmente djelovanja, muzejske i galerijske institucije reagirale su na različite načine. Neke su ustanove brzo pronašle različita i interaktivna rješenja i mogućnosti koje će ih zaštititi od zatvaranja: usredotočile su se na kreiranje novih i širenje postojećih digitalnih baza, ali su se i aktivirale na društvenim mrežama. S druge strane, velikom broju muzeja i galerija bilo je potrebno vrijeme da nađu odgovarajući model djelovanja, zbog čega su urgentno odgodili godišnje planove i programe, zaustavili komercijalnu strategiju ili su potpuno prestali s radom. Zbog oslabljenog turizma, ali i zbog opreza, značajno je smanjen broj posjetitelja, što za sobom povlači probleme s prihodima i adekvatnom zaštitom predmeta, a postojanje i razvoj kulture, obrazovanja i umjetnosti ovisi o ekonomskom i gospodarskom razvoju nekog društva. Metoda kojoj države najčešće pribjegavaju u uvjetima krize je da prvo umanjuju financije koje se dodjeljuju umjetnosti i zabavi, a posljedice toga nisu zanemarive. Zato se danas muzeji i galerije diljem svijeta nalaze pred najvećim izazovom, jer uspješan izlazak iz krize – u suglasju sa suvremenošću i novim digitalnim dosezima – podrazumijeva promjenu paradigme funkcioniranja muzejskih institucija. Dalekovidnost, znanje, sposobnost i kreativnost muzejskih i galerijskih djelatnika kapacitet je koji će, vjerujemo, institucije ovog karaktera još više osnažiti i obogaćene vratiti posjetiteljima.

Na tom tragu važno je ukazati na činjenicu da su mnogi muzeji i galerije ovu krizu djelovanja u pandemiji prihvatili kao situaciju u kojoj trebaju pružiti sveobuhvatniji i poticajniji sadržaj publici. Uz to, novi uvjeti doveli su do preispitivanja tehničkih dometa pojedinih institucija, kao i njihovih suočavanja s izazovima prikazivanja zbirnog fonda ili umjetničkih djela u vremenu ubrzanih tehnoloških promjena. Naime, pokazalo se da su neki od ključnih alata opstanka različiti digitalni potencijali i virtualne stručno vođene ture, kao i virtualni samostalni obilasci, jer posjetitelju daju prostornu i vremensku slobodu, mogućnost detaljnije analize, a i trenutno su besplatne. Međutim, takva datost u smislu održivosti muzeja otvara prostor za raspravu hoće li muzeji morati komercijalizirati ponuđena internetska iskustva. Otežavajuća okolnost za potpunu uspješnost virtualnih tura može biti potreba i navika posjetitelja da vide i neposredno dožive umjetničko djelo ili muzejski predmet. Posjetiteljima neosporno treba priuštiti snažnu iskustvenost i doživljaj originalna umjetničkog djela, jer bez te čarolije bi kopije i reprodukcije mogle zamijeniti muzejske i galerijske postavke diljem svijeta. Također, muzejski i galerijski djelatnici trebaju

znati očuvati umjetnost kao uzvišeni rezultat ljudske kreativnosti i interakcijom u stvarnosti sačuvati autentičnu čovječnost u odnosu na hibridni humanitet.

Digitalna i virtualna muzejska i galerijska stvarnost – kao nova i sveprisutna dimenzija kustoskih praksi – osim kao element putem kojeg će se premostiti kriza u spomenutim institucijama, može pridonijeti snažnijem implementiranju umjetnosti i kulturne baštine među ljudima svih uzrasta i interesa. Pristupačnost djela i predmeta je prioritet, a digitalne platforme su već u doba krize osigurale mehanizme za dolazak do različitih skupina ljudi, od kojih su neki ranije bili zanemareni. Transformiranje galerijskog iskustva pruža dodatne informacije, potencira kreativnost i širi uvid u materijalnu kulturu i umjetnost, koja je podjednako važna u normalnim i kriznim te sadašnjim i budućim vremenima. Muzeji će se na taj način snažnije pozicionirati kao ključni protagonisti lokalnog razvoja i kao neusporediva mjesta za upoznavanje i učenje. Uz to, digitalnim i virtualnim mogućnostima dugoročno mogu imati važnu ulogu u održavanju lokalne ekonomije i socijalnog tkiva zajednica i naroda. Zato je cilj Međunarodnog dana muzeja (MDM) i Europske noći muzeja podizanje svijesti o činjenici da su: *muzeji važno sredstvo kulturne razmjene, obogaćivanja kultura i razvoja međusobnog razumijevanja, suradnje i mira među narodima.*

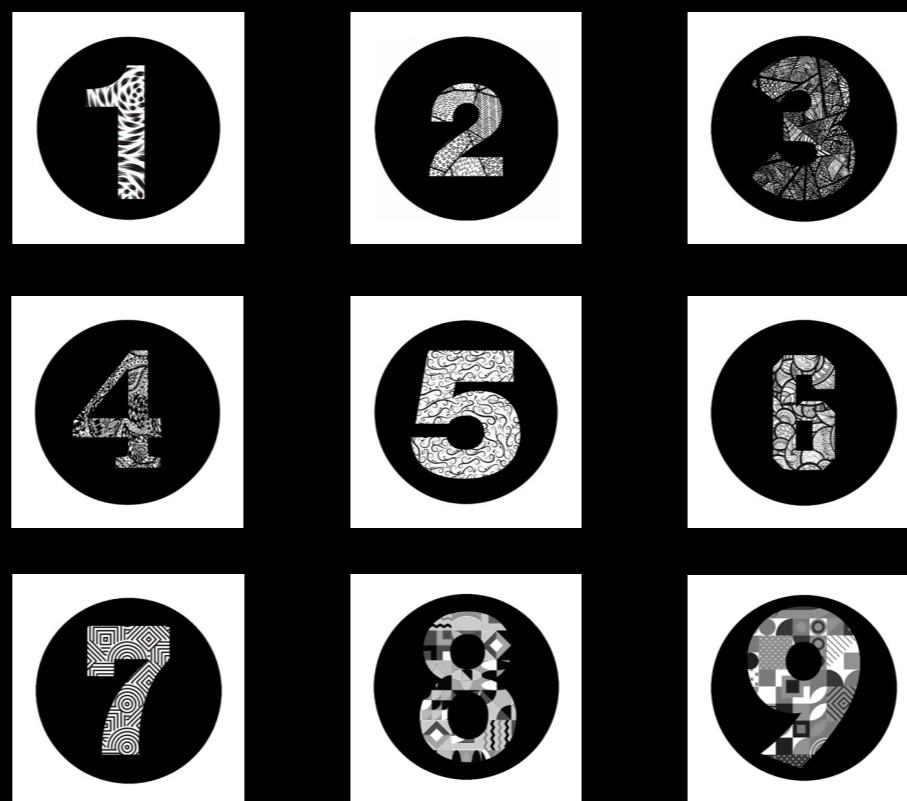
Danijela Učović

Nakladnik: Franjevački muzej i galerija
Široki Brijeg
88 220 Široki Brijeg
<https://fmg-sb.com/>
franjevacka.galerija@gmail.com
+387 (0)39 702 922

Za nakladnika: fra Ivan Marić
Autor projekta: Josip Mijić
Kustos projekta: Danijela Učović
Izlagači: Zlatan Filipović, Josip Mijić, Ana Naletilić
Oblikovanje kataloga i tehnička obrada: Ana Naletilić
Tisak: Sutton d.o.o., Široki Brijeg
Naklada: 100 primjeraka

Instalirajte aplikaciju ARLOOPA, skenirajte markere ispod i pogledajte stečke u virtualnoj stvarnosti!

MEĐUNARODNI DAN I EUROPSKA NOĆ MUZEJA 2021.

Budućnost muzeja: oporavak i ponovno osmišljavanje

Virtualizacija kao metoda zaštite kulturne baštine: od fragmenta k cjelini – od starog k novom

18. - 19. 5. 2021.

Izložba: 18. 5. 2021. - 16. 6. 2021.

Otvorenje:
18. 5. 2021. u 18 sati

MEĐUNARODNI DAN I
EUROPSKA NOĆ MUZEJA
ICOM International
Council of Museums
www.icom.museum
NUIT EUROPÉENNE DES MUSÉES
nuitdesmusees.culturecommunication.gouv.fr

fg
FRANJEVAČKI
MUZEJ I GALERIJA
ŠIROKI BRIJEG

Franjevački muzej i galerija Široki Brijeg već peti put sudjeluje na manifestaciji Međunarodni dan muzeja i Europska noć muzeja, s temom *Budućnost muzeja: oporavak i ponovno osmišljavanje*, u organizaciji Međunarodnog savjeta za muzeje (ICOM-a).

Djelatnici Franjevačkog muzeja i galerije ove su godine suvremenim informacijskim tehnologijama odabrali prikazati izuzetno važne fragmente povijesnog naslijeđa, kulture i umjetnosti – stečke – i tako educirati publiku o lokalnoj baštini kojoj je nužna zaštita. Dakle, virtualnom izložbom moći će se analizirati i upoznati stećci s područja Hercegovine i primorja koji su kategorizirani kao nacionalni spomenici, ali i spomenici svjetske baštine. Naime, fotografije su stećaka preko fotogrametrijskih programa Meshroom i Reality capture pretvorene u trodimenzionalne oblike koji su uz pomoć Arloopa app virtualno postavljeni u galeriji. Devet stećaka, i to s lokaliteta Pišković, Slavić, Dilić, Ričina, Mokro, Rostovo, Pod Sekulanom, Kuposici, Ocevlje i Maculje, oživjet će u širokobriješkoj Franjevačkoj galeriji kao edukativni sadržaj koji ima za namjeru potaknuti na razmišljanje, informirati i zabaviti posjetitelje.

Razlozi koji su u fokus ovoga značajna međunarodnoga kulturnog događaja stavili stečke¹ su brojni. Stećci se smatraju srednjovjekovnim kamenim nadgrobnim spomenicima koji se pojavljuju u razdoblju između 12. i 16. stoljeća na teritoriju srednjovjekovne bosanske države i na njezinim pograničnim dijelovima pa ih danas najviše ima na teritoriju Bosne i Hercegovine te nešto manje na teritoriju Hrvatske, Srbije i Crne Gore. Na području BiH postoji oko 70.000 stećaka, a pretpostavlja se da ih je bilo puno više. Međutim, ono što kod stećaka najviše privlači pažnju je jedinstvenost i autentičnost koja na osebujan način svjedoči o stvaralačkom i civilizacijskom kontinuitetu kulturnog kruga ovih prostora. Kada je razumijevanje stećaka u pitanju, često se na postavljene teze može uzvratiti antitezama jer čitav niz aspekata nije egzaktno utemeljen. Tajnovitost ovoga sepulkralnog naslijeđa stručnjake i laike podjednako intrigira od 18. stoljeća pa sve do danas. Nepotpuna razjašnjenost ovoga bosanskohercegovačkoga kulturnog fenomena zaokuplja ljubitelje povijesti i kulture, zbog čega se često mogu sagledavati s više analitičkih pozicija.

Znanstvenici i istraživači još uvijek nisu sa sigurnošću utvrdili kako su se stećci dostavljali od kamenoloma do mjesta na kojima su postavljeni, jer ni danas uz pomoć suvremenih tehnologija nije jednostavno pomjerati pojedine stečke, a neki teže i više od 30 tona. Starost ovih nadgrobnih spomenika određena je uz pomoć natpisa na njima – epitafa, ali ako se uzme u obzir činjenica da samo oko

¹ Faktografski podaci koji se koriste u ovom tekstu uglavnom su preuzimani iz knjige: Edin Bujak, *Stećkopedija*, Mladinska knjiga, Sarajevo, 2018.

400 stećaka na sebi ima natpise, može se postaviti pitanje o relevantnosti uzorka i njegove primjene na svim stećcima, pa i na onima koji nemaju natpise. Arheološka iskopavanja na nekropolama stećaka su malobrojna, grobovi nisu izuzetno bogati materijalnim priložima, a analizirani osteološki nalazi su malobrojni te se još uvijek sa sigurnošću ne može utvrditi stvaralački kontinuitet nastajanja kamenih spomenika na svim nekropolama. Nažalost, arhivski srednjovjekovni dokumenti u regiji nisu dali vrijedan uvid u značenje i produkciju stećaka, zbog čega nije točno utvrđeno ni razdoblje prestanka njihove masovnije izrade. Uz to, još uvijek nije poznato jesu li postojale klesarske radionice koje su ih proizvodile i jesu li naši preci eventualno imali neke stilske smjernice koje su se trebale primjenjivati ili je svaki stećak produkt kreativnog nadahnuća i sposobnosti zanatlije ili umjetnika. Također, nije nam u cijelosti poznato tko su i kakvi su bili ljudi čija je kultura života i smrti bila obilježena tako impozantnim kamenim spomenicima. Nije ni posve jasno jesu li se pod njima ukapali samo imućniji ljudi ili su stećci kao znak za vječnost u nekom prostoru bili pristupačni svima. Turbulentna povijest ovih prostora doprinijela je tomu da se ne može točno znati koliko ih je uništeno, izmješteno ili još uvijek negdje sakriveno (arheološka istraživanja vršila su se samo ispod onih koji su *in situ*). Također, njihov suvremeni, prihvaćeni i najčešće korišteni naziv – stećci – nije jedinstven jer se oni još nazivaju i bilig, kam, zlamen, kuća, vječni dom, mašet, mramorje, usađenik, a nekropole se u narodu nazivaju rimačko, grčko, tursko, mađarsko, divsko i čifutsko groblje.

O tome da su stećci bili kreativni izraz kolektivnoga stvaralačkog, duhovnog i misaonog impulsa svjedoči njihova izuzetno bogata tipološka raznorodnost pa se tako u najjednostavnijoj podjeli pojavljuju u oblicima ploče, sanduka, sljemenjaka, krstače, stupa i amorfnih spomenika. Međutim, ono što najviše intrigira i zaokuplja pažnju je širok spektar motiva koji se na njima mogu naći, kao i raznoliki stilski izrazi kojima su se oni prikazivali, a među njih se ubrajaju: jelen, lav, konj, pas, ptica, zmije, zmajevi, fantastične i ostale životinje, alatke, čekić, dlijeto, statusni simboli, štap, knjiga, čaša, oružje, mačevi, štitovi, buzdovani, križ (*crux comissa*, *crux ansata*, *crux gemmata*, antropomorfni i stilizirani križ, tau križ s rozetom itd.), polumjesec, zvijezda, krug i kružni vijenac, polujabuka, ljiljan, spirale, vegetabilia, kolo, lov, ljudi i drugi. Iako nije uvijek u potpunosti jasno jesu li ovi simboli – oko čijih su tumačenja postavljene mnogobrojne analitičke konstrukcije – u razdoblju nastanka korišteni kao dekorativni ornamenti, religijska, astralna ili kulturna simbolika, u suvremenosti oni dobivaju snagu deskripcije i naracije i govore više o životu nego o smrti. Sve spomenute značajke ukazuju na činjenicu koliko su još uvijek stećci neuhvatljivo i neistraženo kameno blago koje će preko suvremenih i znanstvenih interdisciplinarnih metoda, nadamo se, još više razjasniti kompleksan i višeslojan način života na teritoriju na kojem se rasprostiru.

Stećci su, točnije 20 nekropola iz BiH, postali svjetska baština UNESCO-a 2016. godine. O njima se permanentno izdaju knjige i znanstveni radovi, iznose nove

pretpostavke, ali i utvrđuju činjenice, održavaju se znanstveni skupovi i radionice, a ponekad se i koriste kao alati za suvremena ideološka nadmudrivanja. Kao neponovljiva vrijednost iz prošlosti upleteni su u suvremenost, što se najviše zrcali u traganju pojedinaca za izvornim, davnim identitetom. No, znanje i uvidi šire javnosti o značaju stećaka nisu veliki. Najbolji svjedok tomu su brojne nekropole koje nisu adekvatno zaštićene ni od prirodnog ni ljudskog čimbenika.

Među stručnjacima postoji bojazan od propadanja pojedinih stećaka, ali i od njihova neovlaštenog pomjeranja. Snažnijim zalaganjem za edukaciju mladih kroz sustav obrazovanja, informiranjem i animiranjem svih dobnih skupina putem kulturnih i znanstvenih događaja, kao i kreativnim turističkim ponudama, zasigurno se može doprinijeti boljem čuvanju i analiziranju ovih svjedoka autohtone prošlosti koja može biti put prema razumijevanju sadašnjosti. Zato Franjevački muzej i galerija Široki Brijeg u manifestaciji Međunarodni dan muzeja i Evropska noć muzeja novom, digitalnom izlagačkom praksom ima za namjeru predstaviti jedan mali dio lokalne prošlosti te na taj način ujediniti udaljene vremenske silnice, spojiti različite tehnologije ljudskoga stvaralaštva, prožeti drugačije načina življenja, ali i ujediniti ih u jednom prostoru.

Danijela Učović

